

ZSUKI-ÜNNEPÉLY. *)

I. Megnyitó beszéd.

Mélyen tisztelt gyülekezet!

A ki az egykori Erdélyben keletkezett, s ma már egész Magyarországon törvényesített unitárius egyház történetét csak futólag átlapozza, megismeri, hogy ez egyház, hasonlóan a nemzetek, társulatok és egyes emberek élettörténetéhez, mily különböző phasisokon, viszontagságokon ment keresztül, de különösön meg fogja tanulni, hogy ez egyház Erdélyben a 16-ik százév hetedik évtizedében megalakulva, s nem sokára azon fényes történeti polczra jutva, hogy a hazai törvényhozás által politikai jogokkal felruházott, s azt követőleg alig néhány év alatt virágzása tetőpontját érte el, egy fedelmet, számos előkelő és történeti nevű családokat, a hazai intelligencia jelentékeny részét és a hívők nagy seregét számlálva tagjai közé; de aztán mintha ez egyház felvilágosodott dogmái, vagy jobban mondva hitnézetei és szabadelvü eszméi éppen arra a sorsra lettek volna kárhozottatva, a melyben a korukat és századuk felfogását megelőző lángelmék magasra törő eszméi részesültek, mint p. o. a Husz Jánosé, Szervét Mihályé, Galileieié, s más ilyen az emberi mivelődés történetében korszakot alkotó férfiak emelkedett gondolatai és kezdeményezései, — ez egyház is alig néhány évig tartott verőfényes idő után sötét éjbe dült, s évtizek, mondhatni pár százév hosszú során át üldöztetve, a hatalom számos fegyverei által jogaiban, önfentartási eszközeiben megrövidítve, oly helyzetbe jutott, hogy kivált a mult száz utolsó évtizéig a költő méltán elmondhatta volna e zaklatott és elkinzott egyházzól is: hogy annyi vihar, és elnyomottatás után Isten csodája, hogy még fenn áll!!

Ha pedig az, a ki egyházunk történetében lapozgat, azon kérdésre fakad: vajjon mi lehet azon csodás erő? mely ez egyházat a sanyarú kinzolás és nyomatás ezer jelenései között mégis megtartotta, nem csak, sőt állapotának azon erejére juttatta, melylyel ma dicsekedhetik, egyháztörténetünk lapjain arra is megkaphatja a feleletet.

S vajjon mi lehetne az a csoda egyéb? mint az az őserő, mely a természet kebelében, annak romboló szélvészzei, villámai és dúló viharai közepett a völgy lilimánának a hatalmas cedrus szomszédsgában, vagy a szerény ibolyának *életet és fejlődést biztosít a büszke tölgy*

*) Tartatott a kolozsv. unitárius főgymn.-ban máj. 8.

mellett, a politikai vagy társadalmi életben pedig a kisebbségnek bátorságot nyújt önmagában keresni és felhasználni önfentartása eszközeit, s általában a homogén elemeknek ösztönt ad a szívós összetartásra és az önmagából merített, de egyszersmind megfeszített közös erővel való összműködésre. Ez összetartás szükségének érzete és tudata fejt ki aztán a törekvést a közjó előmozdítására minden egyes emberben, a vagyonosabbakban pedig az áldozat-készséget, mely a legnemesebb indulatoktól vezetett Árgus szemekkel kíséri a közdolgok folyását, s úgy szólva a mennyei Gondviselés szerepét viselné a közjó felett, mindig a legválságosabb időponton, s a legégetőbb szükség idején nyújtja a segílyt és rakja le áldozatait a közjó oltárára.

Egyházi életünk multjában nem egy ilyen fényes és találó példájára lehet akadni az egyházunk java iránti buzgolkodásnak, önmegtagadásnak és áldozatkészségnek elannyira, hogy minden egyes jelentékenyebb adakozási példában, minél fényesebb és nagyszerűbb az, annál hűbben, bizonyosabban és világosabban lehet visszatükrözve látni az egyházat környező veszedelmet vagy szükségét és a hatalmi nyomást, melynek mértékét, hogy csak pár példát említsék, eléggé megbírálni a szükségét illetőleg abból, hogy az egyház fő- és alsóbb tisztviselői és a tanárok szerény járulékait, s részben az iskolák évi fenntartás költségeit évtizedeken keresztül közadakozás és kéregetés útján lehetett csak fedezni, a hatalmi nyomásra nézve pedig azon történeti adatból, hogy az 1691—95. években végbe vitt országos tárgyalások (ugynevezett akkordák) útján az Unitáriusoknak kárpótlásul a piaczi templomért 5000 forint ígértetvén, arra, hogy ezen pénzt az Unitáriusok megkaphassák, szinte egy hosszú század kellett, illetőleg II-ik József császár felekezetiiségtől ment felvilágosodott szelleme volt szükséges.

Ez eszmék kapcsán annak illusztrálására, hogy mily szorongatott és megfélemlített helyzetben volt egyházunk és kolozsvári főiskolánk ügye a mult század derekán, illetőleg a piaczi templom visszavétele utáni időkben? szabad legyen egy esetet felemlítenem. Ez esetet tanuló koromban egyházunk egyik vezérférfiától hallottam, s lehet, hogy csak szájhagyomány, de ha az, akár ha talán mese lenne is, de el lehet róla mondani: *Si non e vero, e ben trovato*, vagy magyarul: ha nem is igaz, de nagyon találó, s akkori viszonyainkra nézve nagyon jellemző, és ebből áll: a mostani főiskolánk helyén állott, s ez esemény idejében főiskolául használt Huszárház egyik szobájában az utczára nyíló ablakon kívül egy üveg tenta állott azon szobabeli ifjuság használatára; e tentás üveg hogy hogy nem? egyszer eltört, s tartalma vastag sugárokba a falon alá folyva hosszú fekete foltot képezett ottan; és e folt több évekig éktelenítette a falat, állítólag azon okból, mert az iskola előljárósága nem mert az iskola falán csak annyi igazítást is tétetni, attól tartván, nehogy azon gyanu gerjedjen, mintha a kolozsvári Unitáriusok pénzhez jutottak volna, s a piaczi templombeli egyházi felszerelvények czimén lejárt végrehajtások és zaklatások ismételve folyamatba induljanak.

Távol legyen tőlem, igen tisztelt gyülekezet, mintha e kis eseményt tán criminatióképen említettem volna fel; mert erre s más hasonlókra, melyek azon század felfogását és vezéreszméit tükrözik vissza, fátyolt vetett az idő, de ugyan az idő, annyira mennyire meghozta az irt is sebeinkre, tehát célzatosság vagy irányzatosság az elmúlt század szomorú eseményei tekintetében engem nem vezethet, de megemlítem az esetet, mint akkori helyzetünknek egy vonását, mely még világosabban kidomborítja egyfelől azt: mennyi szükségekkel és nehézségekkel kellett egyházunknak küzdenie? és másfelől azt: hogy ily sanyaru viszonyok közt mily nagy értéket képviselhetett egyházunkra nézve egy kisebbszerű segély is, hát még egy jelentékeny áldozat?

Egyházi krónikáink számos jótevőről emlékeznek meg, kik az egyes ekkleziáknak pártfogói, segélyezői voltak. De bővülkednek másfelől oly nagylelkű adakozókkal is, kik egyházunk egyetemének közszükségeire s részben az ifjuság nevelési céljaira is áldoztak. Ezek közül néhai b. eml. püspökünk Székely Sándor „az erdélyi unitárius egyház történetei“ című munkájában többeket nevez meg, a XVII-ik századból: Pókai Annát, hidv. Mikó Ferenczet, özvegyét fiával Mikó Józseffel, Bethleni gr. Bethlen Ferenczet, Paczolai Borbárát, Mikes Mihály özvegyét, Petr. Horváth Kozma fogarasi főkapitány özvegyét, Folthy Borbárát és fiát P. Horváth Boldizsárt, Stegman Isákot.

A XVIII. századból a következő jótevőket említi meg: Daniel Ferenczet, Sárdi Mihálynét, Sándor Mózeset, Maurer Gábort, Pálfi Zsigmondot, Stenzel Klárát, Handzsáros Jánost, Hunyadi Ferenczet, Maróthy Istvánt, Jármí Ilonát, Tordátfalvi Györgyöt, Mártzi Samuelt, b. Mikó Lőrinczet, Visováthy Andrást és különösen kiemeli Felső-Zsuki Zsuky Lászlót, a kinek valláskönségünknek fennebb jelzett elcsüggesztőleg szűk háztartási viszonyai közt mondhatni egyházunk legszorogatottabb helyzetében, mennyei Gondviselés isteni ajándéka gyanánt érkezett meg 1892-ben nagyszerű alapítványa, mely a Nagy L. tanár és esperes ur 1863-ki emlékbeszédében tett egybeállítást szerint az akkori pénzügyekben néhány forint híján 80000 forintot tett, s mai pénzekben 100,000 forintra is tehető.

E jelentékeny adomány lényegesen előmozdította ezen mostani főiskolánk felépítését, de egyszersmind alapot nyújtott arra, hogy az egyház tisztviselőinek, az iskola tanárainak megfelelőbb fizetés rendszerezéséért. Neveli e nagyszerű alapítvány becsét még azon szellemi érték is, hogy a múlt század végén Európaszerte megindult politikai és szabadsági mozgalom behatása alatt vallásközönségünknek is részint hitelvei terjesztése, részint az ifjuságnak az új világnézet vezérelvei szerinti irányba való neveltethetése végett iskoláit szervezni keletvén, e célzt e kegyes adomány lényegesen előmozdította; másfelől az erdélyi 1791-ki törvényezykkely által — a melyek szabadelvűségi és alkotmányossági elvben és irányban származtak volna, édes egy testvérek az 1848-ki törvényekkel, ama törvények által tehát Erdély alkotmánya újból helyreállítatván, vallásközön-

ségünk anyagi helyzetének ez alapítvány által eszközölt javulásában arra, hogy törvényadta közjogi állásának és ebből folyó igényei érvényesíthetésének megfelelőbb álláspontot foglalhasson el, megbecsülhetetlen eszközt nyert.

E nemesszívü adakozó magasztos példáját a folyó század derekán, kisebb-nagyobb alapítványaikkal többen követték. Azok díszes sorából magaslanak ki Koncz János, Rédiger, Kelemen Benő és különösen újabb korunk legnagyobb alapítója Augustinovic Pál. Ezek után nagyságára nézve az 1857-ik évi közadakozás következői, a melyhez vallásközönségünk ekklézsiái, lelkészei, világi hitrokonaink igen nagy száma és a népből is igen sokan járultak, alig néhány hó alatt 100,000 forinton felül való összeggel kedveskedvén egyházunknak. E jelentékeny adományt szintén a közelgő veszély érzete és tudata hozta létre, mert a gyászos emlékü absolutismus a lét és nem lét Damoklesi kardját villogtatta iskoláink felett, — s ezek megmentésére sietett, a szóval eléggé nem magasztalható, áldozatkészség, — ugyan ez alkalomból angol és amerikai hitrokonaink is érezhető segélyvel nevelték a fenyegető veszély hallatára, iskoláink fenntarthatásának alapját is.

Sőt a közel mult is nem egy jelentékeny áldozattal jelent meg vallásközönségünk oltárán.

Ime tisztelt Gyülekezet, ezen ragyogó költői tollra és demosthenesi ajakra méltó vonások s általában a segélynek nem a földi fedelmektől vagy az államtól, akár idegenektől való várása, hanem saját lelki erőnkben való keresése és feltalálása, igen, ezek alkották azon csodát, hogy egyházunk száz meg száz veszély, számtalan kísértések, s különbnél különféle jelenetekben megtestesült nyomások alatt is fentarthatta magát, s ha lélekszámban meg is fogyott, de lelki erejében meg nem törve, sőt jelentékeny elkölsi sulylyal is bírva, máig is él e haza szent földjén.

A vallásos buzgóságnak fennebb jelzett adatai, s azok által előidézett kedvezőbb anyagi helyzet tudatában, nekünk unitáriusoknak, kiket egyházunk sorsa oly mélyen és közelről érdekel, mi lehet méltóbb és nemesebb feladatunk, mint a hála szent kötelessége a menyeyi gondviselés iránt, és másod sorban a gondviselés azon kiválasztotta iránt, kik szívök legnemesebb gerjedelmétől vezetettve, földi javaikat egyházunk oltárára rakják le, hogy segítsék fejleszteni és fenntartani az egy igaz Isten iránt való hitet és meggyőződést, másfelől pedig istápolják a haza jövő oszlopainak, az ifjuságnak nevelése és oktatása ügyét.

A hála e szent kötelességét vallásközönségünk nem is feledte el soha. Az egyházi főtanács már régebben meghatározta volt, hogy vallásközönségünk jóltevői emlékére koronkint hálaünnepély tartassék; 1862-ben pedig 30. főtanácsi szám alatt örök változhatatlan rendszabály gyanánt meghatározta, hogy ily hálaünnepély egyházunk mind három iskolájában minden ötödik évben multhatatlanul tartassék. E rendszabály azóta mindig pontosan megtartatik, s a jelenlegi ünnepély is, mely egyik legnagyobb jóltevőnk s az 1792. év mártius

12-én elhunyt Zsuki László halála évszázados emlékének megújítására és felevenítésére van hivatva — a fennebbi rendszabálynak a következtetése.

De eredménye egyszersmind azon nemes hevületnek, mely egyházunk minden hű tagjának lelkében felgerjed, ha visszajpillant ezen ezrek felett kimagasló lelkületű és nemes irányu férfi életére, ki a sors által neki juttatott és szorgalmával is gyarapított földi javait úgy használta, mintha ő azoknak csak letéteményese lett volna, melyek jövedelméből már életében részt juttatott a segélyre szorult egyháznak, halálával pedig javai legnagyobb részének örökösévé az egyházat tevén, soha el nem porladó emléket állított fel nevének, mely ez egyház tagjai részéről évszázadokon keresztül örök és állandó mély tiszteletbe fog részesülni, megaranyozva a hálatól, mely az emberi kebel egyik legnemesebb érzete.

Ez érzelem behatása alatt van szerencsém üdvözölni a tisztelt gyülekezetet, mely osztozni kíván ama kegyeletünkben, melyet ez órában ama nagy férfi emléke iránt kifejezésre kíván juttatni szánk, szivünk, érzetünk. Az ő életének nemes iránya és magasztos példája szolgáljon vezérelvül mindeneknek, s különösen azoknak, kik oly helyzetbe vannak, hogy egyházunk közügyét a jó indulat nemes hevén kívül anyagi eszközökkel is előmozdíthatják. E hálás érzelem vett rajtam is erőt, mikor e méltán megünnepelt nagy férfi — mint egykori hivatali elődöm, dicső emléke megújításához pár eszmével járulni erőm gyengesége daczára sem késlekedtem.

És ez érzelem behatása alatt az ünnepélyt megnyitottnak nyilvánítom.

HAJÓS JÁNOS,
isk. felügyelő-gondnok.

II. Emlékbeszéd.

F.-zsuki Zsuki László felett.

Mily szép az emberi élet, mely nem végződik a sirnál, a korporsóból kitör — és helyet foglal az emberiség jobbainak emlékezetében és tiszteletében.

E gondolat foglalkoztatja lelkemet, mióta a megbizatást nyertem Zsuki László emlékét megújítani most, midőn az ő halálának századik évfordulója alkalmával vallásközönségünk kolozsvári főtanodáj a kegyeletes kötelességének ismerte emlékére ünnepélyt szentelni.

Valóban szép az élet, mely nem végződik a sirnál. Az Árpádoké, kik hazát szereznek és a Hunyadiaké, kik megvédik azt. A hősöké, kik szabadságért vívnak és a költőké, kik a hősöket megéneklik. A Sokrateseké, kik élő szóval tanítják és a Platonoké, kik írásban is megörökítik az emberi bölcsességek égből nyert adományait. A természet törvényeit, titkait vizsgálóké, a lángelméké kiknek találmányai diadal úton járnak be a föld kerekét, erőt, hatalmat,